

Вяра, наука, авторитет

Автор: Вела Боянова Костадинова

10/27/2019

vela_kostadinova@abv.bg

Резюме: Антагонизмът между вяра и наука ни изглежда като древен и вечен. Но неговите истински корени се крият в методите на образование по света. Политическото функциониране на света се нуждае от тези два привидно противоречащи си светогледа, както за да структурира обществата, така и за да ги поставя в ситуация на конфликт едно с друго. Истината е, че традициите на религиите и на науката са източник на добрия и щастлив живот, но само ако на тях се гледа критически, а не като на догма и неизменима сама по себе си истина за нещата.

Проблемът за авторитета на вярата и за авторитета на науката датира може би от както съществува идеята за общество и колективното съзнание. Неоспорим е фактът, че вярата и религиите като цяло са били силата, която е създавала, канализирала и управлявала колективния дух и организира обществата още от древността. За това идеята, че религията е проводник на власт и създател на колективния дух се смята за жива и днес. В много общества, респективно държави, политически системи и режими, религията е инструмент за управление на масите. Религията, въплътена в духа на индивида от една страна е метод за управлението му, а от друга, колективната вяра създава духът на даденото общество, посредством който това общество се движи и действа като единен организъм и изповядва еднакви ценности, норми и закони.

От своя страна науката може да бъде осмисляна по много начини. Науката е способността за рационално и критическо осмисляне на реалността – способност, типична за всеки човек, който притежава здрав разум. Науката също така е и институция – тя е опитът на определени колективи да опознаят и култивират света около нас. В политически смисъл обаче науката е опитът на дадено общество да се управлява посредством силата на разума и чрез авторитета на рационалността. Този тип власт е проблематична, защото изисква от отделния индивид и гражданин компетенции, които са отвъд естествените и първични способности на човека . Този тип власт изисква от отделния индивид освен рационален разум, критически поглед над света, но най – вече гражданска позиция, основана на доводи. Всичко това е сложно и трудно постижимо на ниво общество, защото това означава, че масата от хора трябва да бъде високо образована и с добре развити логико – критически сетива. В този политически смисъл

авторитетът на науката е проблематичен в сравнение с авторитета на религията.

Граница между религия и наука

Религията и науката могат да се приемат както като съвместими и произтичащи една от друга парадигми, така и като противоречащи си понятия и светогледи на мислене.

Ако се приеме, че човек е съвкупност от логос (разум) и душа (емоции), то ние сме разположени винаги на границата между разума и душата. И точно от тази идея произлиза спорът кое е първичното - душата или разумът; рациято или импулсът; природата или културата и т.н.

Тук много важна роля играе традицията на мисленето. Тоест, контрастът между наука и религия е не само на когнитивно ниво, но той е в следствие на една линия на възприятие на света, чиято основа има своите институционални рамки. В настояще време за осмислянето на този антагонизъм основна роля играе образованието и възпитанието. Съвременният "Аз" възприема себе си като историческо същество. Поради тази причина традицията на мислене играе съществена роля за формирането на антагонизма между вяра и наука и за създаването на единия и другия авторитет. Тоест човек може да мисли себе си основно като продължител на Бога или като създател и продължител на логоса.

Това рамкиране на възприятието на индивида само по себе си рефелктира неизменно и на глобално (политическо) ниво.

Традицията на мислене на "Аза" като религиозен субект или като субект на логоса е предпоставка за начина на функциониране на обективния свят като цяло. Ако се вгледаме в политическата карта

на света, лесно бихме разпознали този антагонизъм, който привидно е продукт на мисленето и природата на човека, а всъщност е проява на традицията на мислене, възпитание и образование на човека в съвременността.

Така например, освен чисто всекидневно усещане за света, антагонизмът вяра - наука ражда и политическите антагонизми в модерния съвременен свят. Това проличава посредством споровете дали има една цивилизация или много такива; дали всичко е култура или всичко е природа; коя държава е по - успешна - светската или тази, която е ръководена на базата на религиозни принципи; къде е свободата - тук на Земята или тя е трансцендентално понятие и т.н.

Тези факти сами по себе си показват, че това не е толкова онтологически спор, а предимно продукт на традицията на възприятие на света от хората днес. И тук думата традиция не е случайна. Съвременният човек е поставен в екзистенциалната ситуация или да копира традицията, или да продължава и развива рамките на тази традиция или да бъде отлъчен от света.

За да бъде част от идеята за общество, съвременният човек задължително трябва да попадне в ситуация на образованост. В противен случай, той е обявен за варварин и е отлъчен от обществото. А съвременното образование не предлага други парадигми на възпитание и формиране на съвременния човек, освен на тези две традиции - традицията на вярата и традицията на науката. Така тези две традиции формират света, по начина по който той функционира в настоящето.

Образованият човек наследява миналото чрез собствения си избор на образованост - минало, основано на идеята, че Бог е

източник на всички отговори, които човекът си задава или минало, основано на идеята, че отговорите на въпросите се крият в логоса, който всеки разумен човек носи в себе си.

Но сами по себе си тези два мирогледа и начин на възприемане на света са продукт на догмите в двете традиции. От една страна традицията на вярата образува човека чрез религиозните текстове и книги. В този случай индивидът продуцира тази традиция на база на тези източници, следователно има единствената свобода или да ги повтаря или да ги развива херменевтически. От друга, традицията на науката дава свободата на човека да изобретява света около себе си. Само, че това изобретяване на света не е абсолютно свободно, тъй като то също е подвласно на миналото и на традицията. Човекът, чиито авторитет е науката, наследява т.н. инструменти на познанието и той твори света чрез тези инструменти на познанието. Човекът, чиито авторитет е науката живее в свят, обграден от механизми, по които се случва научното познание - лаборатории, библиотеки и т.н.

В този смисъл, както вярата, така и науката са авторитети, които ограничават човека. Те конструират начина по който функционира светът в настоящето. И това е така, защото и двата типа авторитет дават отговори.

В този смисъл истинската свобода за човека е в задаването на въпроси. Това е неговата природна характеристика, а двете традиции, посредством механизмите си на действие отговарят на изначалната нужда на човека да задава въпроси.

Двете традиции не просто дават отговори. Те структурират човека както вътрешно (дават му вътрешна хармония), така и глобално (хомогенизират индивидите в общество), защото дават

отговори на изначалните въпроси, които вълнуват всеки човек и задават рамките, в които функционират обществата.

Отговорите, които двете традиции дават са универсални. В религиозната традиция, Бог е отговорът на всички питання - той е началото и краят; смисълът и изконната ценност. В научната традиция логосът е този, който дава отговорът на всички въпроси. В традицията на науката, само чрез разумът човекът може да достигне до смисъл на съществуването си; чрез разумът си може да открие кое е било началото на всичко; кога и как настъпва или ще настъпи краят, кое е добро и зло и т.н.

В този смисъл, както вярата, така и науката са социални конструкти, чрез които съвременният свят не може да функционира. Тези две традиции имат своите дълбоки корени и устойчиви механизми за действие и най - вече нужда от проява.

В случай, че човек реши да излезе от рамките на тези два авторитета на възприятие на света, това означава, че той е извън обществото и не функционира заедно с него.

Има много примери, които показват как човек, който се е разколебал в авторитета на вярата или науката бива или отлъчен или се самоотлъчва от обществото или от т.н. цивилизован свят. Може би на всички нас идеята, че може да няма наука или религия ни звучи апокалиптично, тъй като и двата типа авторитет, освен, че дават отговори на въпросите, които всеки човек си задава, те ни карат да се чувстваме приютени в битието. И двата типа авторитети следват определени конвенции на мисленето, които няма как да бъдат отречени. Тези конвенции са еднакви в голямата си част, но и се разминават в доста отношения и дори си противоречат.

Смисъл от вяра и наука

Смисълът от вярата и от науката, отново разглеждан първо като смисъл за отделния индивид, а после като смисъл за функционирането на обществото са подобни. И двата типа мироглед формират морални ценности у индивида, управлявани от чувството за съвест. Разликата, освен в изповядваните ценности и чисто теоретичното обяснение относно функционирането на света е в изкуплението на вината. Ако при религиозния човек, правилата са спуснати от Бог и са изконни, вечни, непроменящи се, то при светския човек правилата (законите) са продукт на творчеството и разума на човека. Следователно при светския човек правилата се формират тук и сега според ситуацията и ако при религиозния човек говорим за грехове, то при светския говорим за грешки. Привидно разликата между двата типа мислене се състои в това, че при религиозния човек грехът се опрощава от Бог, а при светския човек грешката се опрощава в съда. И при двете системи имаме усещането за правилно и неправилно; за добро и лошо; за съвършено и несъвършено.

Погледнато така обаче и двете системи на разсъждение много лесно могат да подвеждат, манипулират и диктаторстват над индивида.

Човекът в позиция на образованост, независимо дали по модела на вярата или на науката е човек, който в повечето от случаите получава отговорите за себе си на готово. Това е типът човек с привилегирована гледна точка, т.е. това е "умният" човек, който е по - щастлив от глупавия, защото е по - рационален или по - праведен. Всъщност обаче образованият човек е човекът в обществото. Това е механизираният и предан човек, който се

съобразява с останалите; който служи на обществото и е пръв сред равни.

Образованият човек е винаги човекът, който върви преди фактите. Той учи за да може да служи на Бога или обществото, за да получи изкупление след смъртта или повече капитали тук на Земята. И в двата случая той е просто различен от варварина, който се бори сам срещу природата, а образованият човек я надмогва с помощта на уреденото от него самия общество.

Тоест, човекът от обществото е отдал част от свободата си в името на помощта, оказвана му от съгражданите му в името на борбата му с природата, а варваринът е напълно сам и напълно свободен в борбата си с природата.

В този смисъл образованият човек е човекът, над когото стоят авторитетите - вярата, науката, битието. А варваринът е човекът без никакви авторитети - той е сам и свободен.

Вяра, наука, свобода

Факт е, че има свят отвъд самите нас, който е сложен за разбиране, труден за овладяване и застрашителен за оцеляването ни. Едни го наричат природа, а други го описват като "Божие творение". Независимо как възприемаме този свят и по какви механизми съществуваме в него, ние сме в него. Независимо дали сме с ограничена свобода или с пълна такава, ние винаги сме в ситуация на избор. Дали ще следваме собствения си авторитет или този на обществото също е въпрос на избор. Дали искаме да се борим сами срещу света или в колектив е избор.

Единственото нещо, което е отвъд нашия избор е пребиваването ни в пространството тук и сега, т.е. в настоящето. И

тъй като светът, дали ще е одушевен (човешки) или неодушевен(природа) може да бъде враждебен, ние сме винаги в ситуация на помиряване с всичко, което ни заобикаля. В този смисъл идеята за съществуването на общество, било то и несъвършено, е по - позитивна от варварското съществуване. Нито науката, нито религията не могат да осигурят пълен мир на човека с природата. И може би причина за това е краткото времево съществуване на традицията. Тоест традициите в мисленето на човека работят в полза на рационализиране на нашия избор спрямо действията ни в света.

Екзистенциалната ситуация на избора ни дали ще следваме авторитета на вярата или авторитета на науката е сложна. Ако следваме авторитета на вярата, ние сме в ситуация на примирение с битието. В ситуация на очакване, че има нещо, което зависи отвъд нашите действия. Обронтото - ако следваме авторитета на науката, ние сме винаги в творческа ситуация и в очакване, че можем да подреждаме битието спрямо нашата воля. Тези два мирогледа могат да бъдат много порочни ако бъдат следвани в абсолютния им вариант. Най - прагматичният авторитет е авторитетът на избора. Когато наш авторитет е авторитетът на избора, ние сме в ситуация на преценка. Традицията е авторитет тогава и само тогава, когато е осмислена критично. За да се случи това ние трябва да я познаваме и да я прилагаме не догматично, а критически.

Осмисляйки правилата и догмите на вярата и науката, ние не трябва да забравяме, че винаги сме в ситуация на избор. И двете парадигми ни носят готови истини за света и инструменти за справяне с битието. Но ако те не бъдат подлагани на осмисляне и съмнение, те могат да ни доведат както до грешки, така и до грехове.

Ако религията е източник на знанията за морала, то науката е източник на знанията за функционирането на всичко останало в света. В случай, че тези знания биват осмисляни критически, а не възприемани като традиция на мислене, тогава това би водило до развитие и благоденствие на обществата. Причина за негативното отношение към вярата и науката като авторитети е в това, че на тях се гледа като на традиция на мислене, а не като извор на познание. И когато тази граница бъде прескочена, то биха били преодоляни както различията между двата светогледа, така и техните негативни прояви.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Хегел, Г.В.Ф, "Феноменология на духа", Изток - запад, 2011
2. Трьолч, Е., Вебер, М., "Протестантската култура и модерната епоха", Просвета, 2006
3. <https://liternet.bg/publish25/n-bogomilova/imanuel-kant.htm>